

Az iparjogvédelem szerepe a gazdaságban

1. Magyarország európai integrációjának és a gazdaság felemelkedésének egyik fontos feltétele a műszaki-technológiai ismeretek új módszerekkel történő gyarapítása, a kutatási-fejlesztési infrastruktúra megújítása. Meghatározó e téren az alapvető gazdasági szerkezet kiépítése, amelynek egyik fontos tényezője a korszerű iparjogvédelmi rendszer kialakítása és működtetése.

"Magyarország gazdasága olyan piacgazdaság, amelyben a köztulajdon és a magántulajdon egyenjogú és egyenlő védelemben részesül", majd tovább: "elismeri és támogatja a vállalkozás jogát és a gazdasági verseny szabadságát."

Az Alkotmány e tétele egyrészt ténymegállapítás, de másrészt programot is jelent, mivel hazánk korszerű piacgazdaságának kiépítéséhez szükséges a műszaki szellemi alkotások jogvédelmének további korszerűsítése. Elsőrendű a piacgazdasági, valamint az Alkotmányban foglalt követelmények kielégítése és főleg a nemzetközi jogi kötelezettségek teljesítése, az európai jogharmonizációs feladatok végrehajtása.

Jelentős gazdaságpolitikai cél tehát a műszaki-technológiai fejlesztés, ehhez kapcsolódva a szellemi tulajdoni jogszabályok felülvizsgálata. E területen hazánkban jelentős történelmi hagyományai vannak, de az új kihívásokra is válaszolni kell.

A világméretben kialakult gazdasági verseny, a modernizáció, azon belül a fejlődésre is hatást gyakorló iparjogvédelmi rendszer állandó megújulást igényel.

Az alkotómunkát, a technológiai fejlesztést nagymértékben elősegíti a megfelelő jogi háttér, amelynek az a közgazdasági rendeltetése, hogy biztosítsa a kutatási és fejlesztési ráfordítások megtérülését és a gazdaság növekedését.

A szellemi tulajdon, — amelynek számos formája alakult ki — a mai viszonyok között a tulajdonformák közül talán a legfontosabbá és egyértelművé vált; s nem szélsőséges talán az a megállapítás, hogy — többek között — a társadalom, az emberiség előrehaladását a szellemi tulajdon segítette elő. A szellemi tulajdon gyűjtőfogalom, ezen belül külön kategóriát képviselnek az iparjogvédelmi intézmények, elsősorban a szabadalom, a használati minta, ipari minta, de az árujelzők és a földrajzi jelzések oltalma is kizárólagosságot biztosít meghatározott időre és területre, időleges piaci monopóliumot, ezáltal többletbevételt, nagyobb hasznot jelent.

Az "iparjogvédelem" németes elnevezése alatt az 1883. évi s azt követően többször felülvizsgált és korszerűsített Párizsi Unió Egyezmény hatálya alá tartozó intézmények értendők.²

Az egyezmény résztvevői a meglehetősen heterogén jogintézmények keretében vállalták, hogy az Unióban részes állampolgárainak és szervezeteinek ugyanolyan védelmet

¹ A Magyar Köztársaság Alkotmánya 9. § (1) bek.

² Az ipari tulajdon oltalmára létesült Párizsi Unió Egyezmény, 1983.

biztosítanak belföldön, mint saját állampolgárainak, illetve szervezeteinek (Egyenlő elbánás elve — regime nationale).

Az iparjogvédelem és a gazdaságpolitika összefüggései egyértelműen bizonyítottak. A gazdaságpolitikai cél és a közgazdasági rendeltetés megfogalmazása azért fontos, mert alapvető a műszaki, technológiai fejlesztés előtérbe állítása, illetve a közgazdasági szabályozók révén annak biztosítása, hogy a kutatási, fejlesztési ráfordítások megtérüljenek, mozdítsa elő az új gondolatok megvalósítását, valamint ösztönözze az alkotótevékenységet. Ma már közhelyként tekintendő annak hangsúlyozása, hogy a modern szociális piacgazdaság kiépítése, a modernizáció nem valósítható meg az innováció és a kreativitás szerepének elismerése és hatékony ösztönzése, támogatása nélkül.

2. A műszaki alkotásokkal kapcsolatos társadalmi viszonyokat vizsgálva megállapítható, hogy minden szellemi alkotásnak két oldala van. Az egyik: minden szellemi alkotás közvetlenül valakinek vagy valakiknek a tevékenysége eredményeképpen jön létre, de ebben az egyéni tevékenységben végső soron benne van az egész társadalom tevékenysége, amely hatást gyakorolt rá. Jelentős a társadalmi múlt is, amely az idők folyamán továbbfejlesztette az adott területhez tartozó produktumokat.³

A szellemi alkotásnak az egyéni és társadalmi oldala szoros kapcsolatban van egymással, ezért az ezzel összefüggő jogviszonyokat úgy kell szabályozni, hogy mindkét oldal érdekei a jogalkotásban, jogalkalmazásban is kifejezésre jussanak. A társadalom érdeke a műszaki alkotó gondolatok valóraváltásának elősegítése, az egyéni alkotótevékenység ösztönzése minden lehetséges eszközzel.

Az ösztönzéssel azonban nemcsak az új megoldások, eljárások alkotására képes egyéneket kell segíteni, hanem azokat az intézményeket, vállalatokat, stb. akiknek jelentős szerepük van az alkotó gondolatok létrejöttében és kedvezően befolyásolják azoknak megvalósítását. Az alkotók és e tevékenységet elősegítő kollektívák irányában az ösztönzésnek kétféle formája ismeretes: anyagi és erkölcsi. Ezért az anyagi elismerés során olyan díjazási rendszer kialakítása szükséges, amely érdekeltté teszi mind az egyént, mind pedig a kollektívákat, a teljesítmény arányában, figyelembevéve a munkahely által nyújtott támogatást is. A kiemelt teljesítmények magasszintű erkölcsi elismerése, különböző kitüntetések, díjak adományozása e területen legalább olyan jelentőségű, mint az anyagi.

A nemzetgazdaság eredményességét, a gazdasági fejlődés ütemét a műszaki-tudományos haladás, a tudomány és technika integrált hatása határozza meg. A műszaki-tudományos fejlesztésnek elsőrendű szerepe van a gazdaság növekedésében, a tudomány és technika hatékonysága azonban nemcsak a hazai terméket növelő kimutatható hatásában mutatkozik meg, hanem a ki nem mutatható gazdasági tényezők és az élet minőségének javításában is. Az új technológiai megoldásokkal előidézett önköltségcsökkentés, a munkakörülmények javítása, az új árucikkek minőségi előnyei, a környezetvédelem, stb. ebbe a körbe tartozik.

Az iparjogvédelem szervesen kapcsolódik a gazdasághoz, a modern gazdaság összefonódása a kutatási-fejlesztési tevékenységgel sokszorosan bizonyított. Az iparjogvédelem által is ösztönzött műszaki innováció szerves része a gazdasági tevékenységnek, annak minden fázisában biztosítani kell a hatékonyságot; már a kutatási feladatok kijelölésekor prognosztizálni kell annak piaci szereplését; ehhez igazítani a kutatási-fejlesztési tevékenységet, a termelést, az értékesítést.

³ Vö.: Világhy Miklós: Gazdaság és polgári jog. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978., 88. p.

A tervszerű megközelítés legfontosabb kulcsszava a kooperáció, az együttműködés. A legfejlettebb országok éveken át összegyűjtött tapasztalatai azt mutatják, hogy az innováció egy komplex folyamat, vonatkozik ez a termék tervezésére, új szükségletek felfedezésére, vagy a gyártási technológiák javítására. Az összes érintett félnek, akik résztvesznek az innovációs tevékenységben és gyakran nagyon különböző múltbeli tapasztalatokkal, képességekkel rendelkeznek, közösen kell hozzájárulniuk az eredményességhez.

Az innovációs tevékenység természetesen nem pótolja a műszaki-szervezési-közgazdasági módszereket, de a célszerű és korszerű iparjogvédelmi szabályozás növelheti a versenyképességet. Az iparjogvédelem intézményrendszere és az innovációs tevékenység közötti kapcsolat fontossága elismerést és hatékony érvényesülést igényel a gazdaság minden területén.⁴

3. A tudományos műszaki-innovációpolitika fejlesztéséhez alapvető fontosságú, hogy a kutatás-fejlesztési politika összhangban legyen az ipar szükségleteivel és törekvéseivel. Megfelelő intézményes és jogi kereteket kell biztosítani e cél megvalósításához.

A műszaki-tudományos fejlesztésre a korábbi időszakban viszonylag magas összeg állt rendelkezésre, elérte a bruttó nemzeti össztermék több, mint két százalékát. Ez az utóbbi években jelentősen lecsökkent, a kívánatos minimum 1,5 százalék helyett a GDP-nek mindössze 0,7—0,8 százaléka jut a fejlesztésre.

Amennyiben az alapok csökkenését és ennek következtében a "brain-drain"-t nem állítják meg, a magyar kutatók egy része továbbra is külföldre távozik, amelynek következményeként veszélybe kerül az ország tudás-bázisa, amely meghatározó jelentőséggel bír a gazdasági fellendülés folyamatában. Külön figyelem fordítandó a műszaki kutatásokra és a kapcsolódó szolgáltatásokra, (pl. információ, képzés, minőségellenőrzés, marketing), amelyek döntőek a technológiák fejlesztésében és elterjesztésében.

A K + F ráfordítás összege nemcsak a versenyhelyzet javítását, hanem még annak fenntartását sem biztosítja a versenytársakkal szemben. Az inflációs tényezők közül eredő növekedésen túl a költségek azért is növekedtek egyre számottevőbben, mert a közismert, az egyszerű megoldások és eredmények már korábban megtalálhatók a legtöbb szakterületen.

A kutatási eredmények üzleti titokként megtartva is alkalmazhatók az ipari gyakorlatban és a piaci versenyben, azonban mód van ezeket jogi oltalom alá helyezni az iparjogvédelmi intézmények adta lehetőségek igénybevétele által. Az üzleti titkot, ismeretanyagot is védik az ipari jogokkal kapcsolatos szabályok, de az olyan iparjogvédelmi intézmények, mint a szabadalom, használati minta, sokkal hathatósabb oltalmat biztosítanak.

A nagy tudományos-műszaki felismerések, amelyek tárgyát az iparjogvédelem intézményei útján lehet jogi oltalom alá helyezni, jelentős befolyással bírnak a versenyképességre. Ezzel együtt az iparjogvédelem nemzetközileg érvényben lévő intézményei is biztosítják a versenyképességért folyó harcban, hogy a tisztességes piaci magatartás szabályait nemzetközi szinten is betartsák. A szabályok megsértése esetén súlyos anyagi és erkölcsi következményekkel járó szankciók érvényesülnek.

A műszaki fejlesztés a versenyképességet — közvetve ugyan — de a gazdasági hatékonyság fokozása útján is növeli. A műszaki fejlődés és eredményeit oltalmazó iparjog-

⁴ Lontai Endre: Jogegységesítés a nemzetközi iparjogvédelem területén. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988. 13. p.

védelem nem cél, hanem eszköz a gazdasági hatékonyság növelése révén elérhető társadalmi előnyök biztosítására. Továbbá jelentős szerep jut a gyártásfejlesztési kutatásoknak, amelyek az árban való versenyképességet hivatott biztosítani.

A gyártásfejlesztés, a termékszerkezet korszerűsítését csak az biztosíthatja, ha a követlen gazdasági célra irányuló kutatási-fejlesztési tevékenység döntő része a vállalati, gazdasági szervezetre integrálódik, illetve a műszaki fejlesztés a gazdasági vállalkozás szerves részeként nyer elismerést.

A szabadalmi bejelentések alakulása a bejelentők szerint a következő:⁵

Megnevezés	1992		1993		1994		1995		1996	
	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%
Összes bejelentés	9920	100,0	12014	100,0	17688	100,0	20508	100,0	26877	100,0
Ebből - belföldi	1629	16,4	1186	9,9	1153	6,5	1059	5,2	796	3,0
- külföldi	8291	83,6	10828	90,1	16535	93,5	19449	94,8	26081	97,0
A belföldiből - egyéni	1088	66,8	839	70,7	812	70,4	747	70,5	592	74,4
-	541	33,2	347	29,3	341	29,6	312	29,5	204	25,6
szolgálati										
Az érvényben lévő szabadalmak száma	18211		16518		15257		14191		10459	

Az iparjogvédelem területén az utóbbi években bekövetkezett változások — a kimutatott adatok alapján — hazai szempontból visszaható erőként jelentek meg. A gazdasági környezet, a szervezeti rendszer jelentős változása meghatározó tényezőként eredményezte: a szabadalmi bejelentések összetételében számszerűen kimutatható, hogy igen nagymértékben csökkent a hazai bejelentések száma.

A műszaki szellemi alkotások körében hazánkban is szabályozást nyert a találmányi szintet el nem érő, a jogirodalomban "kis szabadalom"-nak minősített műszaki megoldás, a használati minták oltalmáról szóló 1991. évi XXXVIII. törvényben. Ez a törvény elsősorban a belföldi ipar érdekeit szolgálja, s a használati mintaoltalom előnye, hogy az engedélyezési eljárás gyorsabb és egyszerűbb, mint szabadalom esetén. Az oltalom "valamely tárgy kialakítására, szerkezetére vagy részeinek elrendezésére vonatkozó megoldás"-ra terjed ki, akkor "ha új, ha feltalálói lépésen alapul és iparilag alkalmazható".⁶

A jogszabály hatálybalépését követően a mintaoltalmi bejelentések alakulása:⁷

1992-ben: 292, ebből belföldi: 281, külföldi: 11,
 1993-ban: 332, ebből belföldi: 316, külföldi: 16,
 1994-ben: 351, ebből belföldi: 313, külföldi: 38,
 1995-ben: 376, ebből belföldi: 348, külföldi: 28,
 1996-ban: 455, ebből belföldi: 419, külföldi: 36 esetben.

A magyar védjegyjogi hagyományokra épült és a piacgazdaság igényeit is kielégítő új védjegy törvény eleget kívánt tenni a nemzetközi és jogharmonizációs kötelezettségeknek is.⁸

⁵ Iparjogvédelmi Szemle, 1997. augusztus 1. p.

⁶ 1991. évi XXXVIII. törvény a használati minták oltalmáról 1. §.

⁷ Iparjogvédelmi Szemle, 1997. augusztus 5. p.

⁸ 1997. évi XI. törvény a védjegyek és földrajzi árujelzők oltalmáról.

A védjegybejelentések számszerű alakulása a következő:⁹

	1992	1993	1994	1995	1996
Nemzeti védjegybejelentések:	3.925	3.970	3.958	3.844	4.270
Nemzetközi védjegybejelentések:	6.907	5.580	5.950	5.526	6.857
Érvényes nemzetközi védjegyek az év utolsó napján:	174.628	179.701	185.618	119.949	123.454

4. Az iparjogvédelem szerves része az átfogó innovációs tevékenységnek, erre a szoros összefüggésre figyelemmel sem az innováció rendszerének kimunkálása során nem mellőzhető az iparjogvédelmi megközelítés, sem pedig a szoros értelemben vett iparjogvédelmi munka nem nélkülözheti a szélesebb horizontú, az egész folyamat komplexitásával számot vető kitekintést.

A XX. század végén az emberi tudás vált a legfőbb növekedési erőforrássá, felértékelődött a szellemi munka, a világ gazdaságban a magas színvonalú szellemi munkát hordozó termékek versenyhelyzete kedvezőbb. Az igényesség növekedése a szellemi munka új formáit hozta létre, rendkívül gyorsan nőtt a műszaki ismeretek nemzetközi piaca, forgalma. Az új műszaki ismereteknek a gyakorlatban történő alkalmazásához megfelelő szervezési formák kialakítását tették szükségessé.

A fejlett tőkés országokban e célra szakosodott cégek, irodák jöttek létre, tevékenységük sokoldalú és komplex, az alkalmazott kutatástól, a licencia-adoptálástól kezdve a műszaki tervezésen, gyártmányfejlesztésen és piackutatáson keresztül az értékesítésig. Az új műszaki-termelési eredmények sikeres elterjesztését elősegítő intézmények integráló tevékenységét az államok megfelelő támogatással segítik elő.

Hazánkban is vannak kezdeményezések ilyen típusú vállalkozások létrehozására, amelyhez az alapot biztosít a kutatások és azok eredményeképpen születő találmányok külföldi hasznosításában. Az elsődleges cél, hogy ne csupán a szellemi gondolat legyen értékesíthető, hanem azoknak a termelésbe való bevezetésével és piaci értékesíthetőségével áru formájában jelenjen meg. A külföldi értékesítéshez szükséges kockázati tőke alig áll rendelkezésre, s bár e célból bevezetett pályázati rendszer segítséget jelent, nincsenek azonban olyan menedzser cégek, amelyek a piackutatás eredményeként elősegíthetnék az értékesítést.

Az iparjogvédelmi intézmények eredményes működése szempontjából fontos kérdés, hogy az adott országban milyen a társadalmi-gazdasági rendszer, mi jellemzi a gazdálkodó szervezetek típusait és a tulajdonviszonyokat. A közgazdasági elemzések bizonyították azt, hogy a tulajdonviszonyoknak, az intézményi rendszernek meghatározó szerepe van a műszaki újdonságok keletkezésének, elterjesztésének ösztönzésében, az eredmények befogadási készségében és gazdasági haszonná történő megvalósításában, az innovációs teljesítményben.

A magyarországi gazdasági rendszerváltás fontos célja az, hogy a gazdaság innovatív, nemzetközi mércével versenyképpé váljon. E folyamat szerves része volt a privatizáció, amelynek egyik deklarált célja, hogy segítse elő a termelőtevékenység modernizálását, az új termékek bevezetését, a minőségi színvonal és a menedzsment javítását.

⁹ Iparjogvédelmi Szemle, 1997. augusztus, 8. p.

A különböző nagyságú, illetve tulajdon-szerkezetű ipari szervezetek szerepe eltér a kutatási-fejlesztési tevékenységben és az erre épülő innovációk bevezetésében. Nem szükséges különösebb magyarázat, hogy más-más kutatási módszereket igényel a kisvállalkozások vagy közepes és nagy cégek, illetve a multinacionálisok K + F tevékenysége, innovációs aktivitása. A privatizáció és az innováció kapcsolata szempontjából érdemes különválasztani az új tulajdonosokat típusaik szerint.

Az egyik típusba a szakmai, a másikba a tisztán pénzügyi befektetők tartoznak. Ez utóbbi kategória nem érdekelt a hosszú távú fejlesztésben, a jelentősebb kockázatok vállalásában. Az ilyen tulajdonos — kevés kivétellel — nem segíti elő a K + F tevékenységet, innovációk maradnak félbe, vagy szűnnek meg.

A szakmai befektetők általában azok, akik képviselik a K + F tevékenységben történő befektetés, az arra épülő fejlesztés, adaptálás, innovációk érdekeit.

5. A piacgazdaságra történt áttérés gazdasági liberalizálást, határozott útnyitást jelentett a piaci erőknek. A közvetett gazdasági és jogi szabályozás előtérbe kerülése, az adminisztratív kööttségek feloldása szükségképpen eredményezte a vállalkozói versenysszellem erősödését, az autonóm vállalkozói mozgástér egyenlő feltételek között való bővítését, így a hatékonyságra ösztönzőbb és kényszerítőbb gazdasági légkör alakult ki.

A hazánkban található természeti kincsek alacsony mértéke mellett megnő a műszaki-szellemi alkotások, mint speciális tőkeértékek hatékonyabb hasznosításának, az alkotóképesség széles körű kialakításának, az innovatív gondolkodásnak a jelentősége.

A magyar gazdaság, amely fokozottan igényli a műszaki innovációt megalapozó szellemi erőforrásokat, egyre erőteljesebben támaszkodik a világpiacra, a nemzetközi együttműködés lehetőségére és követelményeire.

Az utóbbi évtizedekben a nemzetközi együttműködés feltételei lényegesen kedvezőbbek, mint korábban, lehetőség van arra, hogy hazánk gazdasága gyorsuló ütemben kapcsolódjon a világ gazdaság vérkeringésébe. Ez a kereskedelmi kapcsolatokon túl egyre inkább magában foglalja a kutatási és technológiai együttműködést, a termelési kooperációt, az értékesítési összefogást.

A társadalmi-gazdasági környezet, a technikai haladás és a nemzetközi fejlődés új körülményei között felvetődik, hogy a magyar iparjogvédelmi rendszer képes-e megfelelni a mai követelményeknek?

A magyar iparjogvédelmi rendszer és a piacgazdasági követelmények összhangja fokozatosan alakult ki. A termelés ugyanis kettős folyamatot jelent: nemcsak anyagi, materiális javak előállítása, hanem szellemi javak létrehozása is és ez utóbbinak nemcsak az anyagi termelés hatékonyabbá tételében van szerepük, hanem önálló tényező a vagyoni forgalomban is.

A gazdasági szabályozásban még nem teljeskörűen alakult ki a szellemi alkotásokon alapuló innovációk magasabb kockázattartalmát figyelembevevő pénzügyi és érdekeltiségi rendszer, pénzügyi szabályozás. Szükséges tehát, hogy a szellemi termékek keresleti és az anyagi termékek kínálati piaca helyreálljon. Ennek feltétele, hogy a vállalkozókat a piacra a jelentősebb innovációs többletgyeresség érdekeltisége vezérelje, amely azután nagyobb keresletet támaszt a szellemi termékre.

A korszerűsített, hatékony iparjogvédelem nemcsak jogi, hanem egyben gazdasági és nemzetközi együttműködési tényező is. Ezzel szemben a bizonytalan iparjogvédelem csökkenti a szellemi tőke biztonságát, a külföldiek bizalmát, beruházási és együttműködési készségét. A magasabbnak tűnő kockázat a technikai import árát is emeli, mivel a kockázati tényezőre figyelemmel az eladó ezt érvényesíteni kívánja. A korábban felváz-

zolt tényezők alapján döntő fontosságú a kölcsönösen előnyös gazdasági, műszaki együttműködés fejlesztése, fontos szerepe van a magyar gazdaság versenyképessége hatékonyabbá tételében, a modernizációban.

IMRE BÉRCZI

ROLLE DER GEWERBERECHTSVERTEIDIGUNG IN DER WIRTSCHAFT

(Zusammenfassung)

In der Studie wird eingehend untersucht, was für bedeutende Rolle der Institutionen der Gewerberechtsverteidigung innerhalb des Wirtschaftslebens zukommt.

Die Innovation, die vielseitige Förderung der Forschung und Entwicklung, die internationale Zusammenarbeit, die Ergebnisse der Technischen Entwicklung schützende Gewerberechtsverteidigung sind Mittel zur Erhöhung der wirtschaftlichen Effektivität und Konkurrenzfähigkeit.

Aufgrund von Gebrauchsmustern, Patent- und Warenzeichenanmeldung werden die Ergebnisse der jüngsten Zeit durch statistische Angaben analysiert.